

rano) kasnije naučiti vidjeti razlika, utječe na to da već u samom vremenu *t* postoji za promatrača estetska razlika. S ovim u vezi je, naravno, i problem autorstva odnosno autentičnosti u umjetnosti. Koliko je važno znati da li je neko izvorno djelo ovog ili onog umjetnika? Ovdje se npr. radi o razlikovanju klase slika jednog slikara od klase svih ostalih slika. Tako, imajući u vidu *klasu*, mi možemo ispravno naučiti *projektibilna* svojstva koja jasno, i za buduće slučajeve, razlikuju slike tog slikara od drugih. Dakle, prema Goodmanu, doista je važno i estetski relevantno odrediti i imati znanje *koje je čije* djelo.

Razmatra se i problem notacije – zapisivanja u umjetnostima. To je specifično simbolička djelatnost unutar umjetnosti koja je već sama simbolička djelatnost. Ovdje najviše dolazi do izražaja veza lingvistike i filozofije jezika s filozofskim razmatranjima umjetnosti i pojmova vezanih uz nju. Zapisi moraju, da bi bili upotrebljivi i dobri za ono za što su namijenjeni, udovoljavati semantičkim i sintaktičkim zahtjevima i kriterijima. Tih zahtjeva, prema Goodmanu, ima pet. Partitura primjerice, logički gledano, kao prvenstveni zadatak ima

identifikaciju djela, razlikujući izvedbe koje joj pripadaju od onih koje joj ne pripadaju. Ona je, kao shema zapisivanja, u stvari simbolička shema, a svaka takva shema sastoji se od znakova i određenog načina njihovih slaganja. Neki od uvjeta koji moraju biti zadovoljeni da bi se postigla funkcija partiture ili bilo koje druge notacije su npr. uvjet konačne razlučivosti znakova, uvjet razdvojenosti, uvjet nedvosmislenosti itd. Razmatraju se dalje i mnogi detalji odnosa zapisa i samog djela ili izvedbi djela čiji su to zapisi.

Knjiga je napisana izbalansirano i razumljivo iako ima i nekoliko težih dijelova. Određena znanja iz filozofije jezika mogu vrlo dobro doći iako se sadržaj može pratiti i bez njih. Prijevod je napravljen vrlo minuciozno i pedantno. Knjiga sigurno može biti interesantna i izvan kruga filozofije, dakle i umjetnicima ili onima koji se na neki način bave umjetnošću, simboličkim sustavima, pa čak i jezikom.

Davor Pećnjak

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54,
HR-10000 Zagreb
davor@fizg.hr

Richard Dawkins, *A Devil's Chaplain: Selected Essays by Richard Dawkins*, Weidenfeld & Nicolson, London 2003, 264 str.

A Devil's Chaplain (Vražji kapelan) zbornik je objavljenih i neobjavljenih popularnih radova, predavanja, posmrtnih govora, prikaza i predgovora, refleksija i polemika Richarda Dawkinsa, evolucijskog biologa i profesora javnog razumijevanja znanosti na Sveučilištu Oxford, Velika Britanija. Radove nastale u proteklih 25 godina odabrala je i za zbornik u sedam poglavlja uredila Latha

Menon. Uz Williama Donalda Hamiltona i Johna Maynarda Smitha, Richard Dawkins poznat je u široj akademskoj zajednici (protivno njegovoj volji) kao jedan od osnivača britanske sociobiološke škole, kao tvorac vrlo utjecajnih pojmova, poput "sebični gen", "prošireni fenotip" i "mem" te uopće – prema riječima nedavno preminulog paleontologa Stephena Jaya Goulda, najžešćeg

Dawkinsova znanstvenog suparnika – kao najveći evolucijski teoretičar posljednje četvrtine 20. stoljeća.

Vrhunski znanstveni pisac i dobitnik brojnih nagrada za popularizaciju znanosti, Dawkins sažimlje u zborniku radove nastale tijekom životne borbe za očuvanje digniteta znanosti uopće i evolucijske biologije posebno od napada raznih “polu-pečenih” filozofija kulturalnog relativizma, “postmodernističkih besmislica”, “fanatičnog kreacionizma” i ostalih “pseudoznanstvenih buncanja”. Autorovi radovi, besprijekorno stilski jasno i razgovjetno izraženi, ma koliko prožeti duhovitošću i prividnim pojednostavljenjem, upućuju na krajnje ozbiljne probleme vezane uz suvremenu agresivnost različitih pseudoznanstvenih intelektualnih kretanja i fanatičnih vjerovanja. Ozbiljnost je potrebna, prema autoru, zbog objektivno mjerljivih katastrofalnih društvenih i individualnih posljedica takvih nastojanja koji se, poput “virusa uma”, iz neopravdanih razloga uvlače u bezbrojne ljudske umove i određuju njihovo ponašanje.

Prema autoru, tri glavna intelektualna imperija, neprijateljski nastrojena prema zdravom razumu (zdravoj pameti) i znanosti, jesu religije (prvenstveno institucionalizirane monoteističke), postmodernistički pisci (prvenstveno francuski) i razni drugi pseudoznanstveni šarlatani (prvenstveno zastupnici i praktikanti takozvane alternativne medicine). I posljednje razloge za suzdržavanje od potpune agresivnosti prema religijskoj indoktrinaciji Dawkins je izgubio nakon razaranja njujorških “Blizanaca” 11. rujna 2001. Iako ne smatra da je religija nešto zlo samo po sebi, ona ipak služi kao glavna psihosocijalna “podloga” za socijalni izolacionizam, međuljudsku diskriminaciju, opravdanje svih oblika nasilja nad ljudima koji “ne vjeruju u ono što i mi vjerujemo” i, na koncu, za fanatična ponašanja suprotna racionalnom odlučivanju, poput samoubilačkih terorističkih napada, u korist nekolicine

privilegiranih, najčešće usko povezanih religijskih i političkih vođa.

Posljednje, sedmo poglavlje “Molitva za moju kćer” sažimlje osnovnu ideju čitavoga zbornika u pismu “Dobri i loši razlozi vjerovanja” koje je Dawkins napisao za deseti rođendan svoje kćeri Juliet. Prema toj ideji, indoktrinacija djece i mladih odgovorna je “za sva zla svijeta”, u prvome redu religijska indoktrinacija koja napada nevine i otvorene mlade umove koji još uvijek nisu razvili sustav obrane u obliku zdravog razuma. Dakle, s jedne strane nalaze se prema Dawkinsu tri loša razloga za vjerovanje: tradicija, autoritet i “otkrivenje”. Radi tradicije ljudi vjeruju u nešto samo zato što su rođeni na jednome mjestu, unutar jedne populacije, te preuzimaju vjerovanja svojih predaka. Radi autoriteta ljudi vjeruju u nešto jer u to isto vjeruje netko društveno važan, recimo religijski vođa. Radi otkrivenja ljudi vjeruju u nešto što je netko prije njih u posebnom psihofiziološkom stanju naslutio kao istinu o nečemu. Nakon toga se krug loših razloga vjerovanja ponovno zavrti prema tradiciji i autoritetu.

Nasuprot lošim razlozima vjerovanja nalazi se zdrav razum i dobri razlozi vjerovanja, prvenstveno njihova stroža verzija u obliku znanstvene metodologije. Intuicija u obliku nagađanja koje vodi hipotezama i predviđanjima o nečemu stoji na mjestu otkrivenja. Međutim, zdrav nam razum nalaže da za potvrdu intuicije moramo potražiti dokaze, promotriti i provjeriti ono za što u samome početku mislimo da je točno. Naravno, i u znanosti vjerujemo znanstvenicima ako o nečemu tvrde nešto. Međutim, postoji bitna razlika. Ne vjerujemo na temelju pukog slijepog pokoravanja autoritetu, već na temelju činjenice da se prethodni postupak promatranja i provjere može ponoviti i ustvrditi da li je ono što nam govori netko drugi, pa i znanstvenici, zaista točno. Svaka se ideja, tvrdnja, ili teorija o nečemu neprestano provjerava. Ako neka opstaje du-

lje od neke druge, ne znači da se već sutra neće pokazati manjkavom ili netočnom. Tako ni tradicija ne igra posebnu ulogu pri zdravom razmišljanju.

Zdrav se razum može suprotstaviti i postmodernističkim piscima. Što je postmodernizam? Pa, priznaje Dawkins, ne zna ni on sam, ali jednako tako niti jedan postmodernistički pisac kojega je u svome životu upitao za iole jasnu definiciju. Ipak, bez obzira na definiciju može se odrediti položaj postmodernističkih ideja u akademskom sustavu. Autor stoga predlaže “Dawkinsov zakon o očuvanju teškoće” koji tvrdi: Mračnjaštvo se širi u akademiji kako bi ispunilo vakuum suštinske jednostavnosti. Drugim riječima, zavist vodi određene pisce (“kontinentalne škole književne kritike i društvenih znanosti”) da zbog “banalnosti i ispraznosti” svoga pristupa, nasuprot ozbiljnom i zahtjevnom pristupu znanosti, ravnotežu postignu jezičnim manipulacijama radi podvrgavanja epistemičkim pravilima. Da li bi “postmodernističke besmislice” bile vrijedne spomena same po sebi? Ne, kada jedan od istaknutijih ciljeva njihove agresivnosti ne bi bila znanost. Dawkins upozorava da postmodernistički pisci prevladavaju dobrim dijelom odsjeka društvenih i humanističkih znanosti, dobivaju novčana sredstva i ujedno priječe studentima bavljenje ozbiljnom znanosti tako i razvoju društvenih i humanističkih znanosti.

Što se tiče alternativne medicine, problem je za zdrav razum (i medicinu kao znanost) krajnje lako rješiv. Niti jedna metoda dijagnoze ili postupka liječenja, niti jedno sredstvo ili lijek ne moraju biti i svakako prestaju biti “alternativnim” onog trenutka kada zadovolje složen i težak postupak provjere njihove učinkovitosti. Sve dok su neprovjereni, dakle, sve dok ugrožavaju živote i zdravlje ljudi, oni ne mogu postati dijelom suvremene medicine.

Nije neshvatljivo da je Dawkins za svoga vijeka stvorio brojne neprijatelje diljem svijeta u raznim religijskim, aka-

demskim i društvenim krugovima upravo radi svoga zalaganja za popularizaciju znanosti i njeno ispravno razumijevanje i borbe protiv njene zlorabe. Mnogi od njih svrstavaju Dawkinsa sasvim neopravdano u skupinu genskih determinista, zastupnika filozofije “biologije-kaosudbine” koji svojim idejama potiču rasizam, muški šovinizam i slične “izme” radi genocentrične perspektive prirodnog odabira i popratne metodologije adaptacionističkog istraživačkog programa (na primjer, Hilary Rose i Steven Rose, *Alas, Poor Darwin: Arguments Against Evolutionary Psychology*, Vintage: London 2000). Malo tko od njih ga ne bi nazvao “vražjim kapelanom”. Međutim, riječ je o grubim i namjernima izvrtanjima teorija i ideja, ne samo Dawkinsa, nego i ostalih glavnih autora sociobiologije, humane biheviornalne ekologije i evolucijske psihologije. Nitko od njih nikada nije javnim nastupom zastupao filozofiju genskog determinizma, niti napisao nešto u skladu s njom. Prvi Dawkinsov esej (kao i u svim njegovim ranijim spisima) otkriva nam sasvim suprotno stajalište.

I dok se glavna ideja zbornika izražava u “Molitvi za moju kćer” kao opravdanje zdravog razuma i znanstvene metodologije nasuprot ispraznom vjerovanju, dotle je glavni motiv zbornika izražen u prvome eseju, prema kojemu je naslovljen i zbornik, *Vražji kapelan*. Kriaticu “vražji kapelan” spomenuo je Darwin u svome pismu prijatelju Hookeru iz 1856. kako bi naglasio “okrutnost” osnovnog mehanizma evolucije vrsta, prirodnog odabira, ali i izbjegao činjenje naturalističke pogreške. Prirodni odabir kao znanstvena kategorija jest “okrutan”, ali to ne znači da se može u ljudskom društvenom životu, politici i etici zlorabiti kao opravdanje bilo kakve “okrutnosti”. Prirodni odabir nije moralna kategorija. Adaptacionistička analiza nam može reći da nešto “jest”, ali nikako da bi “trebalo biti”.

Proces evolucije prirodnim odabirom doveo je po prvi put do vrste koja

može razumjeti tog "vražjeg kapelana" i upravo stoga i do odgovornosti koju nosi popratna mogućnost manipulacije njime. "Proces je postao svjestan samoga sebe", citira autor velikog populacijskog genetičara Theodosiusa Dobzhanskog. "Vražji kapelan je sazrio", kaže Dawkins, te omogućio ljudskoj vrsti nadzor nad vlastitom sudbinom. Što se više potrudimo doznati o evoluciji vrsta, a posebno ljudskoj, njenim fiziološkim, mor-

fološkim i bihevioralnim osnovama, to ćemo upravo lakše izbjeći determinizma bilo koje vrste, recimo genetske, ali i psihosocijalne, poput potencijala za indoktrinaciju besmislenim i zloćudnim idejama.

Josip Hrgović

*Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar"
Marulićev trg 19, HR-10000 Zagreb
Josip.Hrgovic@pilar.hr*

Igor Kardum: *Evolucija i ljudsko ponašanje*, Znanost u džepu, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2003, 127 str.

Autor knjige *Evolucija i ljudsko ponašanje*, kako doznajemo s njezina ovitka, izvanredni je profesor na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Rijeci, gdje predaje kolegije Evolucijska psihologija, Emocije i motivacija i Povijest psihologije. Knjiga predstavlja uvod u evolucijsku psihologiju i u osnovne modele kojima ona objašnjava neke specifične tipove ljudskog ponašanja, a vrijedna je već i stoga što dopunjava oskudan izbor tematski sličnih publikacija na hrvatskom jeziku (valja spomenuti koristan zbornik radova *Sociobiologija*, koji je za istog nakladnika 1997. priredio Darko Polšek). Format i stil četiriju poglavlja knjige sugeriraju da je riječ o propedeutičko-popularnom štivu koje čitatelje želi na razumljiv način upoznati sa suvremenim idejama spajanja teorije evolucije i psihologije i potaknuti ih na daljnje istraživanje.

Prvo poglavlje ("Uvod u evolucijsku psihologiju") najprije izlaže standardno shvaćanje teorije evolucije (prema kojemu su za evoluciju neophodni varijacija, nasljeđivanje i selekcija) i upozorava na neteleološki karakter evolucijskog procesa i njegovo gradualno (po-

stupno) odvijanje. U nastavku se spominju tri problema s kojima se teorija evolucije suočava od najranijih dana: (1) problem nasljeđivanja, (2) problem altruističkog ponašanja i (3) problem postojanja karakteristika koje izgledaju kao smetnje za uspješno preživljavanje. Problem (1) riješen je zahvaljujući Mendelovu otkriću zakona nasljeđivanja. Dva komplementarna rješenja problema (2) ponudili su Hamilton (teorija "ukupne reproduktivne uspješnosti", koja predviđa evoluciju altruizma u populaciji bliskih srodnika) i Trivers (teorija "recipročnog altruizma", koja predviđa evoluciju altruizma u populaciji nesrodnika ako postoji nekoliko specifičnih uvjeta koji nealtruističko ponašanje čine neadaptivnim). Problem (3) – postojanje karakteristika koje izgledaju kao adaptivne smetnje (klasičan primjer je paunov rep koji otežava kretanje i bijeg od grabežljivaca) – riješen je rehabilitacijom "teorije spolne selekcije", odnosno Triversovom "teorijom diferencijalnog roditeljskog ulaganja", koja tvrdi da su ženke izbirljivije pri odabiru spolnoga partnera zbog njihova većeg ulaganja u potomstvo (oplodnja se odvija u njezinu tijelu,